

KAI KURIE TEORINIAI MOKINIŲ PARENGIMO RINKTIS PROFESIJĄ KLAUSIMAI

L. JOVAIŠA

Partijos ir vyriausybės dokumentuose mokyklai keliamas uždavinys padėti jaunimui pasirinkti profesiją. TSKP CK ir Ministrų Tarybos tezėse „Dėl mokyklos ryšio su gyvenimu stiprinimo ir dėl tolesnio liaudies švietimo sistemos vystymo šalyje“ sakoma: „Mokomojo-auklėjamojo darbo procese mokykla privalo supažindinti moksleivius su įvairių rūšių darbu mūsų visuomenėje, padėti moksleiviams išsiaiškinti savo polinkius ir sąmoningai pasirinkti būsimą profesiją“¹.

Iškelta uždavinio analizė rodo, jog partija ir vyriausybė reikalauja, kad mokiniai patys pasirinktų profesiją, kad pasirinkimas būtų pagrįstas sąmoningumu, profesiniu interesu ir polinkiu. Renkantis profesiją, mokykla turi būti pagalbininku, patarėju, turi padėti mokiniui susivokti savyje, savo polinkiuose, gabumuose. Vadinasi, mokyklai pavedama parengti mokinius rinktis profesiją, supažindinant juos su įvairių rūšių darbu, specialybėmis, mokant psichologinės savistabos, saviuoklos būdų, savęs pažinimo ir pan.

Vykdant minėtus uždavinius, kyla daug problemų, pavyzdžiui: mokinių parengimo rinktis profesiją organizacija, psichologiniai profesijos pasirinkimo pagrindai, pagrindinių profesijos pasirinkimo sąvokų esmė ir t. t.

Nemaža šių problemų jau ištirta. Geriausiai ištirti mokinių profesiniai interesai ir motyvai (K. Ariskina, M. Beliajevas, L. Blagonadežina, V. Bobrova, M. Chomutova, A. Esaulovas, A. Ivaščenka, S. Kregždė, N. Levitovas, B. Stonys, L. Ziubinas ir kt.), daug padaryta, tiriant specialiuosius gabumus (V. Kruteckis, B. Teplovas ir kt.), vaiko asmenybės vystymosi ypatybes (A. Leontjevas, A. Liublinskaja, L. Zankovas ir kt.). Sukaupta nemaža mokinių supažindinimo² su įvairiomis profesijomis patirtis (J. Averičevas, A. Izmailovas, A. Šestelis ir kt.). Pradedami nagrinėti ir kai kurie metodologiniai profesinio orientavimo klausimai (J. Galkina, V. Čebyševa, J. Špigelis, A. Volkovskis), atliekami tyrimai profesinio orientavimo organizavimo srityje (H. Galkytė, P. Stepanovas, M. Vinogradova ir kt.).

Tarp daugelio netirtų problemų visų pirma paminėtinas profesinis konsultavimas. Kol kas nėra darbų, kuriuose būtų specialiai nagrinėjami

¹ Dėl mokyklos ryšio su gyvenimu stiprinimo ir dėl tolesnio liaudies švietimo sistemos vystymo šalyje, „Tarybinė mokykla“, 1958, Nr. 11, p. 7.

² Mokinių supažindinimas su įvairių rūšių darbu, specialybėmis dažnai vadinamas profesiniu informavimu, arba švietimu. Pagalbos teikimas, renkantis profesiją, arba profesiniai patarimai, paprastai vadinami profesiniu konsultavimu.

bendrieji teoriniai profesinio orientavimo klausimai. Tokie dalykai, kaip profesinio orientavimo esmė, jo sistema ir vieta mokslų tarpe, pagrindinių sąvokų, apimančių tą sistemą, turinys, profesijos pasirinkimo pagrindai, yra neatidėliojamų teorinių ir kitokių tyrimų objektas. Tiesa, kai kuriuose straipsniuose šie dalykai liečiami, pavyzdžiui, duodami kai kurių sąvokų apibrėžimai, tačiau jie paprastai negrindžiami gilesne analize, dažnai būna prieštaringi.

Šiuo straipsniu ir bandoma, remiantis dialektiniu-materialistiniu visuomenės kultūros ir žmogaus vystymosi supratimu, panaudojant specialią tarybinę bei užsienio literatūrą ir savų tyrimų medžiagą, panagrinėti profesinio orientavimo esmę, jo struktūrą, arba sistemą, aštuonmetės mokyklos darbo sąlygomis, atskleisti turinį sąvokų, susietų su profesinio orientavimo esme ir sistema, apžvelgti psichologinius profesijos pasirinkimo pagrindus.

* * *

Visų pirma norėtume išskirti šias dvi sąvokas: profesinė orientacija³ ir profesinis orientavimas.

Profesinė orientacija suprantame žinių ir priemonių sistemą apie profesijos pasirinkimą. Profesinis orientavimas — tos sistemos panaudojimas praktikoje, t. y. veikimas, padedąs tinkamai pasirinkti profesiją. J. Koščas taip apibrėžia profesinę orientaciją: „profesinė orientacija suprantame teorinių principų ir įteiginių, metodų bei darbo technikos, taip pat organizacinių priemonių visumą, kuri, pritaikyta visuomeninio gyvenimo praktikoje, gali padėti iš esmės spręsti profesijos ugdymo, tinkamo jos pasirinkimo klausimus, spręsti kadrų paskirstymo ir jų pradinės adaptacijos profesijoje problemas“⁴. Kaip matyti, profesinę orientaciją jis laiko savarankišku dalyku, apimančiu teoriją ir praktiką.

Profesinis orientavimas gali vykti bendrojo lavinimo mokykloje, profesinėse mokyklose, plačiojoje visuomenėje. Jo pobūdis priklausys nuo to, kas ir kuriam tikslui orientuojamas. Skirtingai bus orientuojamas besirenkantis profesiją ir ją pasirinkęs mokinys, taip pat skirtingai orientuojamas besirenkąs darbą darbininkas ir darbininkas, norintis pakeisti specialybę. Mus labiau domina aštuonmetės mokyklos mokinių profesinis orientavimas.

Kas sudaro profesinio orientavimo, kaip praktinio veikimo, aštuonmetėje mokykloje struktūrą? Klausimo analizei paimkime tris struktūros variantus.

Minėtame J. Koščo darbe nurodomi šie profesinio orientavimo struktūros elementai: 1) visaapimantis profesinis auklėjimas, 2) profesinis informavimas, 3) profesinis konsultavimas, 4) profesijų pasiskirstymas ir pasirinkimas, 5) profesinė adaptacija.

JAV mokyklose skiriami trys pagrindiniai profesinio orientavimo struktūros elementai: profesinis informavimas, mokinių pažinimas, profesinis konsultavimas⁵.

Skirtingai profesinę orientaciją supranta ir kitokią jo struktūrą pateikia J. Špigelis⁶. Pagal jį profesinis orientavimas yra „moksleivių supažindinimas su visomis galimomis profesijomis, profesinių interesų suža-

³ Žodis *orientacija* paimtas iš prancūzų kalbos (*orientation*) ir turi keletą prasmų. Viena jų — nukreipimas tam tikra linkme.

⁴ Dr. J. Koščo, *Wychova žiakov k povolaniu*, Bratislava, 1962, p. 14.

⁵ З. А. Малькова, *Профессиональная ориентация учащихся в средней школе США*, «Советская педагогика», 1962, № 1.

⁶ J. Spigelis, *Profesinis mokinių orientavimas ir konsultavimas*, „Tarybinė mokykla“, 1960, Nr. 2.

dinimas ir auklėjimas“. Veiklą, kuri padeda mokiniams pasirinkti profesiją, jis skiria į šias struktūrines dalis: 1) profesinis orientavimas, 2) mokinių pažinimas, 3) profesinis konsultavimas, 4) įdarbinimas.

J. Špigelio profesinio orientavimo supratimas per siauras. Jis apsiriboja tik profesiniu informavimu, kuris yra sudedamoji profesinio orientavimo dalis. Profesinis orientavimas apima ir konsultavimą. Todėl profesinis informavimas ir konsultavimas, mūsų nuomone, yra neatskiriamos profesinio orientavimo dalys, jo funkcijos.

J. Koščas pateikti profesinio orientavimo struktūros elementai, mūsų manymu, be reikalo susmulkinti. Siūlomasis „visaapimantis profesinis auklėjimas“ iš esmės yra mokinių auklėjimas mokymo-auklėjimo procese. Mums atrodo, kad mokinių profesinis auklėjimas gali būti sėkmingai atliekamas ir profesinio informavimo metu.

Į profesinio orientavimo struktūrą neturėtų įeiti profesijos pasirinkimas, nes jis iš esmės yra mokinio savarankiško, laisvo apsisprendimo reikalas ir nesudaro mokyklos darbo komponento. Profesija pasirenkama išugdyto profesinio orientavimosi pagrindu.

J. Koščas į profesinio orientavimo sistemą įjungia profesinę adaptaciją, o J. Špigelis — įdarbinimą.

J. Koščas profesinę adaptaciją supranta kaip mokinių psichologinį prisitaikymą prie profesijos, pagal kurią jie įsidarbina. Dirbant turį galutinai išaiškėti, ar mokinyms tinka pasirinktam darbui. Darbas taip pat padėsias atrinkti mokinius tobulintis aukštojoje mokykloje. Mūsų nuomone, profesinė adaptacija yra naujas asmenybės savybių, mokėjimų ir įgūdžių vystymosi procesas, o ne profesinio orientavimo aštuonmetėje mokykloje veikla. Tačiau ir čia, adaptacijos procese, žinoma, profesinis konsultavimas vaidina svarbų vaidmenį. Patarimai, kokią galutinai pasirinkti profesiją, specialybę, sudaro, be abejonės, konsultavimo, bet ne adaptacijos funkciją. Be to, aštuonmetės mokyklos sąlygomis neįmanoma sekėti mokinių adaptaciją darbe arba profesinėje mokykloje.

J. Špigelio išskirtas įdarbinimas išreiškia mūsų visuomenės rūpinimąsi augančiąja karta, bet, turint galvoje, kad įdarbinimo klausimas aštuonmetėje mokykloje dabar neaktualus, jį nebūtina įjungti į struktūrą. Be to, šiuo metu paauglių įdarbinimu daugiau rūpinasi vykdomieji organai ir visuomeninės organizacijos, negu mokykla. Tačiau konsultuojant nurodoma, kur yra laisvos darbo vietos, į kokias specialiąsias mokyklas patogiau įstoti.

Mums atrodo, kad netikslinga išskirti ir mokinių pažinimą į atskirą profesinio orientavimo struktūros elementą. Mokinį reikia pažinti ne vien profesinio orientavimo tikslais. Antra vertus, jį gerai ištiria tas, kuris rengiasi patarti, kuo jam būti. Todėl mokinių pažinimas sudaro neatskiriamą pedagoginio darbo ir profesinio konsultavimo elementą. Negalima konsultuoti dėl vienos ar kitos profesijos, nepažinus konsultuojamojo.

Vadinasi, aštuonmetės mokyklos mokinių profesinis orientavimas gali turėti dvi pagrindines formas: profesinį informavimą ir profesinį konsultavimą. Ši struktūra atitinka mokyklai keliamus uždavinius profesinio orientavimo srityje. TSKP CK ir Ministrų Tarybos fežėse, kurioms pritarė visa liaudis ir TSRS Aukščiausiosios Tarybos 1958 m. gruodžio sesija, kaip tik ir keliami šie uždaviniai: 1) supažindinti mokinius su įvairių rūšių darbu mūsų visuomenėje (profesinis informavimas) ir 2) padėti moksleiviams išsiaiškinti savo polinkius ir sąmoningai pasirinkti profesiją (profesinis konsultavimas).

Profesinio informavimo tikslai įvairiapusiški: supažindinti mokinius ne tik su įvairiomis profesijomis, bet ir su darbo sąlygomis ir ypatybėmis, ugdyti domėjimąsi protiniu ir fiziniu darbu ir meilę įvairioms profesijoms.

Profesiniu konsultavimu siekiama ugdyti neapsisprendusių arba svyruojančių mokinių pastovius profesinius interesus, gabumus, patarti, kokias profesijas pasirinkti pagal polinkius ir jėgas, kokios profesijos nesirinkti, nukreipti juos į atitinkamą darbovietę arba profesinę mokyklą. Norint patarti, reikia gerai pažinti bei iširti konsultuojamąjį. Todėl, kaip nurodėme, mokinių pažinimas yra labai svarbus profesinio konsultavimo momentas.

Vadinasi, profesinis orientavimas yra tokia pedagoginė veikla⁷, kai mokiniai ugdomi profesiniam darbui, supažindinami su įvairiomis profesijomis, mokomi sūvokti savo polinkius bei jėgas, kad galėtų sąmoningai pasirinkti labiausiai jiems tinkamą ir visuomenei reikalingą profesiją.

* * *

Profesinės orientacijos teorijoje ir praktikoje dažnai vartojamos šios sąvokos: darbas, profesija, pašaukimas, specialybė.

Sąvoką d a r b a s galima nagrinėti įvairiais aspektais.

Ūkiniu-ekonominiu aspektu darbas suprantamas kaip žmogaus veikla, sukurianti materialines ar dvasines gėrybes. Darbas — visuomenės ir atskiro žmogaus gerovės šaltinis. „Visa, kas reikalinga žmonių gyvenimui ir vystymuisi, sukuria darbas“, — sakoma TSKP Programoje.

Kurdami gėrybes, žmonės sueina į tam tikrus santykius, kurių pagrindą sudaro gamybos priemonių nuosavybė. Nuosavybės pobūdis apsprendžia žmonių visuomeninius santykius. Privatūs gamybos priemonių savininkai pasisavina neturinčių gamybos priemonių tam tikrą darbo dalį. Susiformuoja antagonistiniai santykiai, būdingi klasiinei visuomenei. Jeigu gamybos priemonių nuosavybė yra visuomeninė, vystosi neklasiniai visuomeniniai santykiai. Toks socialinis požiūris.

Nagrinėjant darbą kaip vieną žmogaus veiklos rūšių psichologiniu aspektu, žiūrima, kokių žmogaus ypatybių jis reikalauja arba kokios žmogaus psichologinės funkcijos ir savybės dalyvauja įvairiose darbo rūšyse, kokių psichologinių duomenų reikia sėkmingai atlikti atitinkamą darbą.

Darbą reikia nagrinėti ir etiniu aspektu. Tai — žmonių santykiai su darbu, jų pažiūra į darbą. TSKP Programoje įrašytame komunizmo statytojo moraliniame kodekse skelbiamas šis etinis principas: „sąžiningas darbas visuomenės labui: kas nedirba, tas nevalgo“. Esant komunizmui, darbas taps pirmuoju gyvybiniu poreikiu.

Auklėjant jaunąją kartą, būtina supažindinti ją su visais darbo aspektais, kaip galima plačiau atskleisti ne tik darbo turinį, bet ir darbo santykį su sukurtomis vertybėmis, su tų vertybių kaupimu, saugojimu ir paskirstymu visuomenėje. Augančiąjai kartai negali būti svetimi pagrindiniai politinės ekonomijos klausimai.

Apibrėžiant d a r b o sąvoką, galima nurodyti šias esmines jo žymes: tikslinga ir sąmoninga veikla, kurianti gėrybes visuomenės ir atskiro žmogaus materialinėms ir dvasinėms reikmėms patenkinti.

Darbo tikslas visada yra koks nors produktas, gėrybė, kurių visuomeninė ir asmeninė reikšmė gerai suprantama. Darbas, kaip žmogaus veiklos rūšis, susijęs su sudėtingais psichiniais pergyvenimais: pasisekimo ir nepasisekimo jausmais, su žmogaus tinkamumu tam darbui, su veiklos kokybės bei darbo našumo kėlimo klausimais. Žmogaus atliekamą darbą apsprendžia visos asmenybės struktūros ypatumai.

Su darbo sąvoka siejasi p r o f e s i j o s sąvoka, bet jos anaipol nėra lygiareikšmės.

⁷ Čia kalbama apie profesinį orientavimą mokykloje.

Darbas — tai pirmoji žmogaus veikla. Ji sukūrė patį žmogų ir profesiją. Todėl įdomu sužinoti, kaip atsirado profesija, kokios jos ypatybės.

Profesijos⁸ prigimtis visuomeninė. Jau pirmykštėje bendruomenėje išsiskiria profesijos.

Anot F. Engelso, barbarybės laikotarpiu įvyksta pirmasis stambus darbo pasidalijimas⁹. Atsiranda meistrai, kurie turi savo dirbtuves, dirba visuomenės sąskaita įvairius akmeninius įrankius. Vėlyviausiame šios pakopos laikotarpyje jau dirbama audimo staklėmis; lydoma metalų rūda, apdirbamas metalas, įsigali namų amatai. Žmogus gamina daugiau produktų, negu jų reikia gyvybei palaikyti. Gamybės kilimas atskiroms šeimoms, bendruomenėms padidino dienos darbo kiekį. Atsiranda reikalas įjungti naujų darbo jėgų. Jų teikė karas. Karo belaisviai priverčiami dirbti. Vergovinis darbas pakelia pirmykštį darbo našumą. Toliau vystosi amatai. Įvyksta antrasis stambus darbo pasidalijimas — amatai atsiskiria nuo žemdirbystės¹⁰. Įsigali mainai. Prasideda trečiasis, civilizacijos, laikotarpis, turintis lemiamą reikšmę darbo pasidalijimui. Civilizacija „pagimdo klasę, kuri užsiima nebe gamyba, o tik gaminių mainais,— *pirklius*“¹¹.

F. Engelso pateiktoji žmonijos kultūrinio vystymosi klasifikacija ir trys darbo pasidalijimo etapai sudaro mokslinį-materialistinį pagrindą suprasti atskirų profesijų kilmę ir vystymąsi, jų reikšmę visuomenės gyvenimui ir kultūrai. Remdamiesi šia istorinio-kultūrinio vystymosi analize, galime nustatyti pirmykščių žmonių profesijas: vaisių, šaknų rinkimas, žvejyba ir medžioklė, žemdirbystė, gyvulininkystė, amatai, prekyba. Šios profesijos buvo visuomenės darbo specializacija, kuri, augant gamybai, vis labiau tobulėjo.

Ypatingą vietą verslų specializacijoje užėmė amatai. Dar daugiau amatai specializuojami manufaktūroje, nes čia sustiprėja darbo pasidalijimas. „Manufaktūra suskaldo amatą į jo atskiras dalines operacijas, priskiria kiekvieną iš jų atskiram darbininkui kaip jo gyvenimo profesiją (retinta mūsų.— *L. J.*) ir tuo būdu priiša jį iki gyvos galvos prie tam tikros dalinės funkcijos ir prie atitinkamo darbo įrankio“¹². Taigi manufaktūroje amatas suskaldomas į siauras specialybes ir profesijas.

Remdamiesi marksizmo-leninizmo klasikais, galime pasekti ir negamybinių, protinio darbo, profesijų kilmę ir vystymąsi.

Pirmasis stambus darbo pasidalijimas — miesto atsiskyrimas nuo kaimo — „panaikino kaimo gyventojų dvasinio vystymosi... pagrindą“¹³. Vadinasi, miesto atsiskyrimas nuo kaimo sukėlė fizinio ir protinio darbo pasidalijimą. K. Marksas ir F. Engelsas „Vokiečių ideologijoje“ rašė: „Darbo pasidalijimas pasidaro tikru pasidalijimu tik nuo to momento, kai atsiranda materialinio ir dvasinio darbo pasidalijimas“. Ties šia vieta K. Marksas paraštėje įrašė pastabą: „Su tuo sutampa pirmoji ideologų forma, *kunigai*“¹⁴. Taigi pirmieji „dvasinio darbo“ atstovai buvo žyniai, burtininkai, kunigai, kurie tuo pačiu buvo ir mokytojai, gydytojai. Toliau specializuojantis gamybai, žmonėms vis labiau pažįstant gamtos dėsnius ir juos taikant darbo praktikoje, kylant kultūrai, išsiskiria vis daugiau „dvasinio darbo“ darbuotojų: architektų, astronomų, matematikų, fizikų, istorikų ir t. t. Visi jie atlieka tam tikrą socialinę funkciją.

⁸ Žodis *profesija* kilęs iš lotynų kalbos. *Professio* — oficialiai paskirtas specialus darbas, amatas.

⁹ K. Marksas ir F. Engelsas, Rinktiniai raštai, t. II, Vilnius, 1950, p. 170—171.

¹⁰ Ten pat, p. 281.

¹¹ Ten pat, p. 283.

¹² F. Engelsas, *Anti-Diuringas*, Vilnius, 1958, p. 252.

¹³ Ten pat, p. 251.

¹⁴ K. Marksas, F. Engelsas, *Apie religiją*, Vilnius, 1958, p. 61.

Išsiskyrus protiniam ir fiziniam darbui, padalijama žmogaus asmenybė, vienpusiškai ima vystytis jo atskiros funkcijos. „Manufaktūra darbininką suluošina, dirbtinai ugdydama jame tik vienpusišką įgudimą ir slopindama visus jo gamybinius polinkius ir gabumus... pats individas padalijamas, paverčiamas automatinu tam tikro dalinio darbo įrankiu“¹⁵.

Todėl marksizmo klasikai iškėlė reikalavimą užtikrinti socialistinėje visuomenėje visapusišką visų asmenybės funkcijų vystymą, harmoningą protinių, fizinių, moralinių savybių ugdymą.

Buržuazinių teoretikų nuomone, dėl gamybos automatizavimo pasidarė nėbe reikalingas specialistų rengimas amatų ir technikos mokyklose, nes darbo operacijas darbininkai lengvai ir greit išmokstą pačioje gamyboje. Todėl darbo ir profesijos teoretikai peržiūri profesinio orientavimo sąvokas, sistemas, pažiūras ir kuria naujas sistemas, toliau įtvirtinančias klasinį susiskaldymą ir vienpusišką asmenybės vystymąsi. Jie pasisako prieš laisvo profesijos pasirinkimo principą¹⁶, atmets reikalavimą atsižvelgti į tinkamumą ir profesinius polinkius, pasirenkant darbą¹⁷ ir pan. Protiniu darbininkų lavinimu, jų visapusišku vystymusi profesinės orientacijos teoretikai nesidomi.

Pastarąjį dešimtmetį Tarybų šalyje pramonės automatizavimas aukščiausios technikos pagrindu pasiekė neregėtą lygį, tačiau tai nepažeidė nei laisvo profesijos pasirinkimo principo, nei paneigė kvalifikuotų profesijų reikalingumo. Atvirkščiai, juo aukštesnė, modernesnė gamybos technika, technologija, tuo didesni reikalavimai keliama darbininko visapusiškam išsilavinimui, jo kvalifikacijai. Suprantama, mokslinė-techninė pažanga keičia darbininko kvalifikacijos pobūdį bei laipsnį. „Jis dabar ypač apsprendžiamas fizinių ir protinių funkcijų sąveikos sudėtingumo darbo procese ir priklauso nuo tokių charakteristikų, kaip taikomų mokslinių ir techninių žinių lygis, stebėjimo aštrumas, kontrolės ir valdymo atliekamų operacijų kiekybinis santykis ir t. t.“¹⁸ P. Atutovas pastebi, kad mokytojai turi kovoti su tam tikros jaunimo dalies žalingomis nuotaikomis, kurias sukelia kalbos, kad komunistinis darbas būsiąs panašus į žaidimą, kad automatizuotas darbas nereikalausiąs kvalifikacijos ir pan.¹⁹

Mūsų jaunimas turi rimtai rengtis profesijai, komunizmo statybos darbui pagal specialybę, įsisavindamas mokslo, technikos, kultūros laimėjimus, mokydamasis būti kūrėju, ieškodamas tokios veiklos srities, kurioje galėtų duoti daugiausia naudos liaudžiai. Profesija — tai ne tik veiklos sritis, ne tik etatas, bet visuomenės atvertas kelias kūrybai.

Tokia profesijos visuomeninė prigimtis, toks profesijos vaidmuo visuomeniniame bei ekonominiame gyvenime. Tačiau profesija yra ir žmogaus asmeninio gyvenimo reiškiny. Todėl ją reikia nagrinėti ir psichologiniu požiūriu, visų pirma, kaip tam tikrą asmenybės pergyvenimą.

Profesiją žmogus pergyvena tarsi būtiną, savaime suprantamą jo vietą darbinėje veikloje, tarsi savo paskyrimą, pašaukimą. VIII klasės mokiny S., aviomodelistų būrelio narys, rašo: „Dar nėra kilusi mintis, kad aš galėčiau pritaapti kur nors kitur, o ne aviacijoje. Siao metu aš jau turiu 54 startus, iš jų 40 pakilimų į orą...“ (sklandytuvu). Toks jausmas buržuazinėje visuomenėje panaudojamas išnaudojimui stiprinti. Įvairios religijos skiepija tikintiesiems mintį, kad dievas paskyręs kiekvienam

¹⁵ K. Marksas, Kapitalas, t. I, Vilnius, 1957, p. 323.

¹⁶ E. Spranger, Umbildungen im Berufsleben und in der Berufserziehung, „Berufserziehung“, Jhg. II, H. 3, 1951.

¹⁷ E. Minzenmay, Eine neue Lebensordnung, München, 1949.

¹⁸ П. Атутов, Учение и труд в школе, М., 1962, p. 14.

¹⁹ Ten pat.

savo vietą, įdiegęs pašaukimą. M. Vėberis pašaukimą laiko „dievo norimu vidiniu pareigos atlikimu, religinių motyvų konsekvencija“²⁰. Klerikaliniai pedagogai kaip tik ir stengiasi ugdyti fatališko profesinio likimo jausmus. A. Fišeris, apibūdindamas religinį pašaukimo aiškinimą, rašo: „Taip suprantama pašaukimo idėja galėtų socialiniam gyvenimui duoti daug gero ir nutiesti tiltą tarp klasinių prieštaravimų“²¹. Nesunku pastebėti tokios išvados klasinę esmę.

Atmesdami predestinacinį pašaukimo supratimą, apibūdinsime jo esmę, nors pašaukimo problema reikalauja platesnių studijų.

Kartais profesija vadinama pašaukimu²². Mes šias sąvokas (profesija ir pašaukimas) skiriame. P a š a u k i m a s — tai ryškiai išreikštas potraukis į tam tikrą veiklos sritį, savo gyvenimo prasmės ir tinkamumo išvelgimas profesijoje. Gyvenimo praktika rodo, kad kartais žmonės įsigyja profesiją, bet neturi jai pašaukimo. Kai pašaukimas nesutampa su profesija, asmenybė pergyvena neigiamus jausmus, jaučiasi padalyta, nepatenkinta nei darbu, nei savimi. Todėl žmogus pasirenkamą profesiją stengiasi sutapatinti su pašaukimu.

Pašaukimas pergyvenamas ne tik kaip psichinis ir fizinis tinkamumas, bet ir kaip moralinis tinkamumas — troškimas tarnauti liaudžiai pasirinktoje veiklos srityje, galėjimas būti atsakingu, ištvėringu ir pan.

Tokią išvadą galima padaryti, panagrinėjus mokinių rašinėlius „Kokią profesiją norėčiau pasirinkti ir kodėl“, taip pat studentų rašinėlius „Kodėl aš pasirinkau šią profesiją“. Juos parašė Klaipėdos mokyklos-internato IX—XI klasių, Vilniaus 23 vidurinės mokyklos VII klasės mokiniai ir Vilniaus pedagoginio instituto I kurso matematikos bei lietuvių kalbos ir literatūros fakultetų studentai.

Studentas, perėjęs iš politechnikos instituto į pedagoginį institutą, rašo: „Perėjau mokytis čia, nes turiu vilties daugiau susidurti su žmonėmis. Aš juos myliu labiau, negu mašinas...“

Studentė aprašo, kaip mokė savo jaunesniąsias seseris skaityti, rašyti ir kitų dalykų. Seserys kartais pabėgdavusios iš jos „pamokų“, neklausydavusios jos, bet ji turėdavusi pakankamai kantrybės ir meilės mokyti savo nepaklusnius „mokinius“. „Seserų nepaklusnumas mane šiek tiek įžeisdavo, bet tik trumpam. Po valandos vėl imdavau jas mokyti“. Tai būdinga pedagoginei etikai.

X klasės mokinys, norintis būti jūrininku, rašo: „Tikras jūrininkas yra drąsus, drausmingas, ištvėringas. Aš toks galėčiau būti“, o septintokė pažymi: „Medicinos sesuo, kuri mane slaugė, pasiaukodama mylėjo visus. Aš noriu būti kaip ji, padėti sergantiems“.

Mokytojai, apibūdindami mokinių tinkamumą kuriai nors profesijai, labai dažnai iškelia ir moralinius bruožus. Štai Būdviečių aštuonmetės mokyklos VIII klasės mokinės charakteristikoje įrašyta: „Kadangi mokinė darbšti, ji pasieks viską. Mokytojų nuomone, Rūta bet kokią darbą atliks sąžiningai“.

Pateiktieji pavyzdžiai rodo, kad, renkantis profesiją, žmogui iškyla klausimas, ar jis pajėgus ginti tos profesijos garbę, ar bus doras jos atstovas, ar tiks šioms pareigoms. Šie svarstymai ir jausmai būdingi tarybiniam žmogui, kuriam sudarytos sąlygos dirbti liaudies gerovei, komunizmo labui.

²⁰ M. Weber, Gesammelte Aufträge zur Religionssoziologie, Aufl. 2, Tübingen, 1922, p. 17.

²¹ Lexikon der Pädagogik der Gegenwart, Freiburg im Breisgau, Bd. I, 1930, p. 267.

²² Anglų ir prancūzų kalbose profesija — *vocation*, vokiečių kalboje — *Beruf*, čekų — *povolani*.

Pašaukimas savaime neatsiranda. Jis ugdomas praktinėje veikloje, visame mokymo-auklėjimo procese. Todėl svarbu kaip galima anksčiau sudaryti sąlygas jam ugdyti.

Apžvelgus profesijos kilmę, jos ryšius su darbu, pašaukimu, galima bandyti ją apibrėžti.

Profesija paprastai laikoma nuolatine specialybe, veiklos, užsiėmimų rūšimi, kuri yra pragyvenimo šaltinis. Didžiojoje tarybinėje enciklopedijoje šie požymiai papildomi dar vienu: nurodoma, kad profesija nėra bet kokios veiklos rūšis, o veikla, reikalaujanti tam tikro pasirengimo²³. Kitoje šios enciklopedijos vietoje profesija laikoma sąvoka, apibūdinanti „platų ir pastovų darbo pasidalijimą pagal gamybos šakas“²⁴. Dar kitaip profesiją apibrėžia ekonomistas akademikas S. Strumilinas. Pagal jį „profesija yra visuma besimokant įgytų specialių darbo įgūdžių, kuriuos turi vienas asmuo“²⁵.

Pateiktieji apibrėžimai teisingai nusako, kad profesija yra darbo pasidalijimo rezultatas, kad ji yra veiklos, užsiėmimų rūšis. Vadinasi, nustatoma profesijos vieta visuomenės gyvenime. Šiuo požiūriu S. Strumilino profesijos apibrėžimas iš dalies skiriasi nuo kitų mūsų pateiktų apibrėžimų. Jeigu paprastai profesija laikoma tam tikra visuomenine funkcija, tai S. Strumilinas ją apibrėžia kaip asmens specialių darbo įgūdžių visumą, t. y. kaip žmogaus darbo veiklos automatizuotą funkciją. Tai susiaurina profesijos turinį, padaro ją tik psichologiniu reiškiniu.

Be to, remiantis komunistine etika, peržiūrėtini mūsų pateikti profesijos apibrėžimai, kuriuose, kaip būtinas požymis, nurodomas pragyvenimo šaltinis. Beje, ne vien komunistinė etika suponuoja šio požymio nereikalingumą, bet ir paprasta dalykų logika. Juk pragyvenimo šaltinis iš esmės yra ne profesija, bet darbas pagal profesiją. Nekvalifikuotas, neprofesionalus darbas — taip pat pragyvenimo šaltinis.

Buržuaziniai darbo ir profesinio auklėjimo specialistai, apibūdinami profesijos esmę, kaip tik stengiasi pabrėžti šį profesijos požymį. Pavyzdžiui, M. Vėberis rašo: „Profesija turėtų būti tokia asmens veikimo specifikacija, specializacija ir kombinacija, kuri yra ilgalaikio aprūpinimo arba darbo gavimo pagrindas“²⁶. Tuo tarpu, kaip žinoma kapitalistinėje visuomenėje daug žmonių, turinčių net labai kvalifikuotas profesijas, neturi pragyvenimo šaltinio, neturi lėšų. Socialistinėje visuomenėje panaikintas nedarbas. Čia dirba turintys profesiją ir jos neturintys. Pragyvenimo šaltinis yra darbas.

Taigi profesija reikėtų laikyti tokią visuomeninę veiklą, kuri yra grindžiama pašaukimu, atliekama pagal specialybę ir skirta materialinėms ar dvasinėms gėrybėms kurti visos liaudies labui.

Suprantama, šis apibrėžimas, kaip ir kiekvienas kitas, yra reliatyvus. Tačiau jis padės geriau suvokti profesinio orientavimo turinį, kryptį ir prasmę.

Apibrėžiant profesiją, vartojama sąvoka specialybė.

L. Itelsonas knygoje „Profesinio mokinių paruošimo klausimai“ taip apibrėžia darbininko specialybę: „Profesijos darbų apimtis, susiaurinta atskiromis operacijomis, yra specialybė“²⁷. Čia specialybe laikoma tam tikro darbo apimtis. Tai, be abejonės, per siaura, nes specialybę sudaro ne tik darbo apimtis, bet ir žinios, tam tikras teorinis pasirengimas.

²³ Большая советская энциклопедия, т. 35, изд. 2, р. 164.

²⁴ Ten pat, р. 155.

²⁵ L. Itelsonas, Profesinio mokinių paruošimo klausimai, Kaunas, 1962, р. 9.

²⁶ M. Weber, Wirtschaft und Gesellschaft, Tübingen, 1922, р. 80.

²⁷ L. Itelsonas, Profesinio mokinių paruošimo klausimai, Kaunas, 1962, р. 10.

Mūsų nuomone, specialybė yra organinis profesinės veiklos visumos elementas. Tuo tarpu L. Itelsonas profesiją ir specialybę suveda į savotiškus subordinacijos santykius. Kartu jis pabrėžia, kad skirtumas tarp profesijos ir specialybės yra sąlyginis ir priklauso nuo to, kaip suprantama profesijos sąvoka. Vienais atvejais specialybė yra profesija, o kitais — profesija gali būti laikoma specialybe. „Visais atvejais specialybė — siauresnė sąvoka, negu profesija“²⁸. Vadinasi, iš dviejų subordinuotų specialybės pavadinimų platesnė esanti profesijos sąvoka. Jis pateikia tokį pavyzdį: jeigu staklininko darbą laikysime profesija, tai tekintojo bus specialybė. Jeigu tekintojo darbą vadinsime profesija, tai tekintojo-revolverininko darbą reikės laikyti specialybe.

Taip aiškinti profesijos ir specialybės santykį, mūsų manymu, vis dėlto yra netikslu. Visų pirma toks aiškinimas neleidžia nustatyti pastovių profesijų, panaikina objektyvią profesijos prasmę, palikdamas tik siauresnes ir platesnes specialybes, kurių santykius, matyt, galima subjektyviai aiškinti, nes platesnės specialybės ir turinčios būti profesija. Toks požiūris, gal būt, atspindi ūkinį-ekonominį, bet ne pedagoginį profesijos ir specialybės supratimą.

Klausimą išspręsti padeda jau cituotas profesijos apibrėžimas iš „Didžiosios tarybinės enciklopedijos“. Profesija čia traktuojama tik ekonominiu požiūriu ir todėl laikoma „darbo pasidalijimu pagal gamybos šakas“, o specialybė — „vienetiniu (detaliu) darbo pasidalijimu, t. y. darbo pasidalijimu įmonės viduje“. Vienu ir tų pačių profesijų rėmuose formuojasi įvairios naujos specialybės. Daugeliu atvejų naujos profesijos atsiranda senųjų „išskaidymo“ pagrindu; taip, pvz., atsirado metalo apdirbimo profesijos, konkrečiai: šaltkalvio, tekintojo ir kt.

Panašiai profesija aiškinama ir jaunimui skirtoje knygoje „Mokiniamis apie profesijos pasirinkimą“. Profesija čia apibrėžiama kaip „darbinės veiklos rūšis, reikalaujanti iš žmogaus specialaus pasirengimo, specialių darbo įgūdžių ir žinių“²⁹. Toliau nurodoma, kad kai kurios profesijos skiriamos dar į specialybes. Tačiau specialybės esmė čia neatskleidžiama. Apibrėžime teisingai iškeliami, kad profesija laikoma ne tik darbo rūšimi (ekonominis požymis), bet ir žmogaus veiklos rūšimi, reikalaujančia specialių žinių ir įgūdžių (psichologinis požymis).

Vadinasi, profesija gali būti suprantama plačiąja prasme, kaip gamybos šaka, o specialybė — kaip darbo pasidalijimas įmonės viduje. Pavyzdžiui, žemdirbių profesijoje yra šios specialybės: laukininkai, paukštininkai, daržininkai ir t. t. Tačiau profesija dažnai suprantama ir siauresne prasme, kaip veikla pagal kurią nors specialybę.

Kalbant apie specialybę, visada turima galvoje kvalifikuotas darbas. Nekvalifikuotas darbas neįeina į profesiją, jis sudaro kitą darbo sritį.

Specialybės būna gamybinės ir negamybinės. Jas galima apibrėžti ekonominiu-socialiniu ir pedagoginiu-psichologiniu požiūriu. Pedagoginiu-psichologiniu požiūriu specialybė yra daugiau žmogaus veiklos specifikacija. Ją galėtume taip apibrėžti: specialybė yra kurios nors darbo srities kvalifikuotų žinių, sugebėjimų ir įgūdžių sistema, įjungta į profesijos visumą.

* * *

Profesinis orientavimas turėtų padėti mokiniams išsiugdyti profesinį orientavimąsi. Profesinis orientavimas ir sudaro psichologinį pagrindą sąmoningai pasirinkti profesiją.

²⁸ L. Itelsonas. Profesinio mokinių paruošimo klausimai, Kaunas, 1962, p. 10.

²⁹ Ю. П. Аверичев, А. Б. Дмитриев, А. В. Ковалев, А. В. Щегов, Школьникам о выборе профессии, М., 1963, p. 13.

A. Volkovskis profesiniu orientavimusi laiko tokį profesijos pasirinkimą, kuris „pagrįstas interesu tam tikrai specialybei, iš vienos pusės, ir besiorientuojančio asmens tinkamumu specialybei, iš kitos pusės“³⁰. Vėliau A. Volkovskis patikslino intereso sąvoką, pabrėždamas, jog profesinį orientavimąsi apibūdina ne bet koks, o pastovūs interesus specialybei³¹.

Taigi pastovus interesus ir tinkamumas specialybei yra profesinio orientavimosi pagrindinės sąvokos. (Tinkamumas specialybei gali būti suprantamas kaip profesinis tinkamumas.) Šias sąvokas reikia apibūdinti, nes psichologinėje literatūroje jos nevienodai aiškinamos.

Pedagogikos mokslų akademijos išleistoje „Psichologijoje“ interesu laikomas „specifinis pažintinis kryptingumas į tikrovės daiktus ir reiškinius“³². Nuo jo skiriamas polinkis, kuris apibrėžiamas kaip „asmenybės kryptingumas į kurią nors veiklą“. Polinkio psichologija nagrinėjama ryšium su gabumais, bet ne su interesu, kaip tai daroma B. Teplovo psichologijos vadovėlyje³³.

Kitai interesą supranta P. Rudikas³⁴. Jis interesu laiko ir asmenybės kryptingumą pažinti tam tikrus aplinkos gyvenimo reiškinius, ir polinkį į tam tikras veiklos rūšis. Todėl apie polinkius čia atskirai nekalbama.

Mums atrodo, kad, aiškinant profesinių interesų esmę, tikslesnis yra P. Rudiko intereso apibrėžimas. Čia išskiriami trys intereso momentai: 1) žinios, kurias žmogus turi iš jį dominančios srities, 2) praktinė veikla toje srityje ir 3) emocinis pasitenkinimas, kurį žmogus patiria ryšium su tomis žiniomis ir veikla. Tačiau vis dėlto netikslinga „ištirpdyti“ polinkį interese. Todėl polinkį vertosime, norėdami pabrėžti praktinę intereso pusę — domėjimąsi kuria nors veiklos sritimi.

Nuolatinis ir gyvas domėjimasis kuria nors veikla siejasi su gabumais. Gabumai pasireiškia pastoviais interesais³⁵. Tas interesų, polinkių ir gabumų ryšys padeda suprasti pastovių profesinių interesų reikšmę.

Domėjimuisi specialybe visų pirma būdingas siekimas daugiau apie ją sužinoti, ištirti jos turinį, pobūdį. Šis domėjimasis atskleidžia asmeniui įvairias specialybės darbo puses, padeda ją įvairiapusiškai pažinti. Tai natūralus pagrindas kūrybiniam žmogaus požiūriui į darbą atsirasti ir darbštumui ugdyti.

Pastovus interesus susijęs su noru veikti toje srityje, kuri domina. Tais atvejais, kai interesus yra paviršutiniškas, nepastovus, gali nebūti noro dirbti toje srityje, kuri domina. Paviršutiniškas interesus paprastai nesusijęs su polinkiu, gabumais.

Didelės skatinamosios jėgos turi emocinis interesų pobūdis. Domėjimasis objektais ir veikla kelia pasitenkinimą, o šis savo ruožtu stimuliuoja veiklą. Todėl interesai pradėdami ugdyti, pateikiant mokiniams naujesnių žinių, organizuojant atitinkamai darbą, sukeltą pasitenkinimą žiniomis ir veikla.

Profesinio intereso vystymasis ugdo mokinio individualybę, vis ryškiau apibrėždamas jos kryptingumą. Baigiantis aštuonmetę mokyklą mokinys jau turėtų turėti savo gyvenimo kelio — profesijos — vaizdą, susijusį su gyvenimo bei darbo prasmės idealais.

³⁰ A. Н. Волковский, Школа и выбор профессии, «Советская педагогика», 1957, № 5.

³¹ Ten pat.

³² Psichologija, Vilnius, 1960, p. 375.

³³ В. Теплов, Psichologija, Kaunas, 1953.

³⁴ П. Н. Рудик, Психология, М., 1958, p. 290—291.

³⁵ Plg. Psichologija, Vilnius, 1960, p. 468.

Kitas profesinio orientavimosi momentas — tai sugebėjimas nustatyti savo profesinį tinkamumą.

Tinkamumas profesijai — sudėtinga problema. Senoji psichotechnika bandė ją išspręsti atitrauktai nuo žmogaus asmenybės vystymosi. Buvo atliekami siauri psichologiniai arba psichofiziniai eksperimentai, matuojamos įvairios psichinės ir fizinės funkcijos, kuriama daugybė testų, konstruojami įvairūs aparatai (Miunsterbergas, Bine, Simonas, Miodė, Sternas ir kt.). Tačiau greitai buvo pastebėti tyrimų trūkumai ir imta reikauti profesinį tinkamumą tirti stebėjimo, anketų ir kitais neeksperimentiniais metodais, atsižvelgiant į asmenybės polinkius. Polinkis laikomas profesinio tinkamumo rodikliu (K. Piorkovskis). Buržuazinėje Lietuvoje J. Vabalas-Gudaitis, sukritikavęs psichotechnikų testus, sukūrė savo metodiką natūraliam darbingumui diagnozuoti. Jo metodikos pagrindą sudarė sudėtingų sensomotorinių reakcijų trukmės ir kokybės matavimas, remiantis chronometriniu principu³⁶.

Tarybų šalyje tam tikrą laiką (1925—1936) buvo nekritiškai taikomi psichotechniniai profesinio tinkamumo diagnozavimo metodai (Malis, Prismanas, Ribnikovas, Spilreinas, Tolšinskis ir kt.). Tačiau tuo pačiu metu psichotechnikos pagrindus ir tyrimo metodiką teisingai ėmė kritikuoti psichologas N. Levitovas, pedagogas P. Blonskis³⁷ ir kt.

Šiuo metu tarybinėje psichologijoje ir pedagogikoje mėginama iš naujo tirti profesinio tinkamumo klausimą, bandoma į jį atsakyti, remiantis psichologijos tyrimais asmenybės vystymosi srityje. Psichologija sukaupe daug faktinės ir apibendrintos medžiagos gabumų bei individualių skirtumų tyrinėjimo srityje, parašyta ta tema stambių veikalų. Tačiau profesinio tinkamumo problemos neišsprendžia vien gabumų bei individualių skirtumų psichologija. Todėl šis klausimas tebėra aktualus.

Pokario metais užsienio sociologai ir psichologai toliau nagrinėja profesinio tinkamumo problemą. Remdamiesi dabartinės technikos ir technologijos laimėjimais, kai kurie autoriai bando šią sąvoką atmesti. Jie kritikuoja seną psichotechniką, jos suformuotą profesinio tinkamumo sąvoką (the right man on the right place). Kai kurie teoretikai labai išplečia tinkamumo sąvoką. Ja laiko sugebėjimą „nuolat koreguoti pirmąjį profesijos pasirinkimą“ (J. Johanesonas)³⁸. Kaip matyti, šis apibrėžimas iš esmės atmeta profesinį tinkamumą. Bet tai atskiros pažiūros. Iš esmės laikomasi senų pozicijų, nors pripažįstama tam tikra gabumų dinamika. Tinkamumu suprantamas asmeninis, psichinis ir fizinis sugebėjimas „optimaliai prisitaikyti prie specifinių ir objektyvių atlikimo normų“³⁹.

Tarybiniai psichologai kitaip žiūri į šį klausimą. V. Čebyševos, O. Galkinos ir L. Ziubino straipsnyje rašoma: „nustatant žmogaus profesinį tinkamumą, mus domina ne tiek pats faktas, ar žmogus šiuo momentu tinka ar netinka šiai profesijai, kiek galimos darbininko augimo perspektyvos. Be to, svarbios reikšmės turi ne mokinio tinkamumo tam tikrai profesijai nustatymas, bet nustatymas eilės giminingų profesijų, kuriose šis mokinys galėtų sėkmingai toliau augti“⁴⁰. Taigi pasirenkamoji profe-

³⁶ J. Vabalas-Gudaitis, Ein einheitliches, stummes Testsystem, Humanitarinių mokslų fakulteto raštai, t. V, sąs. II, 1929, p. 5.

³⁷ Н. Д. Левитов, Профессиональный отбор, Психологические обследования в школах профобра, М., 1926; П. П. Блонский, Избранные педагогические произведения, М., 1961.

³⁸ Plg. Th. Schapman, Arbeit un Beruf, Tübingen, 1956, p. 70.

³⁹ Ten pat, p. 66.

⁴⁰ В. В. Чебышева, О. И. Галкина, Л. М. Зюбни, О подготовке учащихся средней школы к выбору профессии, «Вопросы психологии», 1959, № 5, p. 35.

sija turi būti geriausia sąlyga darbininkui augti. Vienas šios sąlygos komponentų — pašaukimas.

Tarybinė psichologija nurodo, kad žmogaus asmenybė, jo gabumai vystosi veikloje. „Svarbiausias procesas, kuris apibūdina vaiko psichinį vystymąsi, yra specifinis įsisavinimo, arba pasisavinimo, procesas...“

Kartais atrodo, kad vaikas šiame procese tik panaudoja jam iš prigimties savybingus gabumus ir psichines funkcijas, kad nuo jų ir priklauso sėkmė. Tačiau taip nėra. Jo žmogiškieji gabumai formuojasi tame pačiame procese⁴¹.

Tarybinės mokyklos uždavinys yra sudaryti sąlygas visapusiškiems pasirenkančiojo profesiją gabumams ugdyti, kad galima būtų juos kuo sėkmingiau panaudoti komunizmo statybai.

Tačiau profesinį tinkamumą, kaip minėjome, apsprendžia ne vien gabumai. Pasirenkančiam profesiją kyla ir moralinių klausimų. Žinoma, šių klausimų gilumas priklauso nuo darbo svarbos supratimo, nuo asmenybės moralinio išsiauklėjimo.

Morališkai tinkamą profesijai darbuotoją parengia šeima, mokykla, visuomenė, išugdydama jo komunistinę pažiūrą į darbą ir socialistinę nuosavybę, darbo meilę, pareigingumą, sąžiningumą, kolektyviškumą, humaniškumą ir kitas komunistinės moralės savybes. Šios savybės ugdomos ilgų pedagoginiu darbu, kur lemiamos reikšmės turi mokymasis tarybinėje mokykloje bendrojo lavinimo dalykų, politechninis ir gamybinis mokymas, veikla pionierių ir komjaunimo organizacijose.

Aukštas technikos ir gamybinio darbo lygis šiandien reikalauja iš žmogaus kilnių moralinių savybių. Pirmosios mūsų respublikoje tikslųjų staklių gamyklos organizatoriai pasakoja, kad jie darbininkus pasirenko svarbiausia pagal jų moralines ypatybes. Tik labai sąmoningi darbininkai gali sėkmingai dirbti tikslųjų staklių gamykloje. Abejingi darbai, nesąžiningi darbuotojai čia negali atlikti gamybos užduočių.

Profesinį tinkamumą apsprendžia ir darbuotojo specialus pasirengimas. Kiekviena profesija reikalauja tam tikrų žinių ir įgūdžių. Jos įgyjamas, mokantis specialiosiose mokyklose (antrojo etapo vidurinėse, technikumuose ir pan.). Juo daugiau darbuotojas turi žinių ir įgūdžių, tuo jis kvalifikuotesnis, tuo geresni jo darbo rezultatai, ir atvirkščiai.

Fizinis išsivystymas ir sveikatos būklė taip pat apsprendžia žmogaus tinkamumą pasirenkamam darbui. Medicinos darbuotojai atrenka kadrus pagal fizinį išsivystymą ir sveikatą daugeliui specialybių. Ypač kruopščiai parenkami lakūnai, kosmonautai. Be sveikatos apsaugos organų patikrinimo neįmanoma įsigyti vairotojo specialybės, gauti darbo maisto pramonėje, prekyboje ir pan. Mūsų sveikatos organai taip pat atlieka didelį darbą, sistemingai stebėdami daugelio specialistų (pvz., mokytojų) sveikatos būklę.

Tarybų valstybė atkreipė rimtą dėmesį į paauglių medicininę atranką atskiroms specialybėms. TSRS Ministrų Tarybos nutarimu patvirtintos taisyklės, pagal kurias gydytojai turi nustatyti, kurioms specialybėms dėl sveikatos netinka stojantys į profesines-technines mokyklas. LTSR Sveikatos apsaugos ministerija parengė specialius kontraindikacijos sąrašus.

Tokiu būdu profesiniu tinkamumu reikia laikyti žmogaus fizinį, psichinį ir moralinį galėjimą efektyviai vystyti pasirenkamos profesijos sąlygomis visuomenei naudingo darbo aukštos kokybės labui.

Toks profesinio tinkamumo supratimas yra giliai humaniškas, atitinkąs ne tik dialektinį žmogaus esmės supratimą, bet ir socialistinės visuomenės idealus. Iš tikrųjų darbas visuomenės labui turi išugdyti žmo-

⁴¹ А. Н. Леонтьев, Проблемы развития психики, М., 1959, р. 465.

guje jo gabumus, jo aukštus dorovinius įsitikinimus ir elgesį, jo protines ir fizinės jėgas, įgalinančias jį sėkmingai dirbti ir laimingai gyventi.

Išvardyti profesinio tinkamumo požymiai rodo, kokios yra sudėtingos asmenybės savybės, įgalinančios sąmoningai rinktis profesiją. Dar daugiau. Jie rodo, kad jaunuolis negali be specialistų pagalbos gerai pažinti savęs ir liaudies ūkio poreikių. Todėl būtina, kad atitinkami specialistai jį pakonsultuotų.

* * *

Pateiktoji profesinio orientavimo kai kurių klausimų teorinė analizė, pagrįsta dialektiniu-materialistiniu visuomenės kultūros ir žmogaus asmenybės vystymosi supratimu, leido bandyti psichologiniu-pedagoginiu požiūriu atskleisti profesinio orientavimo esmę, apibrėžti pagrindines sąvokas: profesija, pašaukimas, specialybė, darbas.

Straipsnyje išskirti ir paaiškinti profesijos tinkamo pasirinkimo pagrindai: profesiniai interesai ir polinkiai, profesinis tinkamumas.

Šie teoriniai tyrimai turėtų būti naudingi, numatant praktinius būdus organizuoti profesinį orientavimą aštuonmetėje mokykloje.

Mokyklų mokslinio tyrimo
institutas

Įteikta
1963 m. rugsėjo mėn.

НЕКОТОРЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ УЧАЩИХСЯ К ВЫБОРУ ПРОФЕССИИ

Л. ИОВАЙША

Резюме

В тезисах ЦК КПСС и Совета Министров СССР об укреплении связи школы с жизнью перед школой ставятся задачи ознакомить учащихся с различными видами труда в нашем обществе, помочь им выяснить свои склонности и сознательно выбрать будущую профессию.

Эти вопросы связаны со многими психологическими и педагогическими проблемами, например: каковы психологические особенности выбора профессии, педагогические основы организации подготовки к выбору профессии, сама сущность основных понятий профориентации и т. п. Часть этих проблем успешно решается советскими психологами и педагогами. Много сделано в области исследования профессиональных интересов (К. Арискина, М. Беляев, Л. Благонадежина, В. Боброва, М. Хомутова, А. Эсаулов, А. Иващенко, С. Крягжде, Н. Левитов, Б. Стонис, Л. Зюбин и др.), решаются некоторые педагогические и психологические вопросы организации профориентации (Ю. Аверичев, М. Виноградова, А. Волковский, В. Чебышева, А. Измайлов, А. Шестель, П. Степанов и др.). Нет работ, специально изучающих теоретические проблемы профориентации. Поэтому в статье ставится задача решения некоторых теоретических вопросов сущности и системы профессиональной ориентации в восьмилетней школе.

В статье школьная профессиональная ориентация рассматривается как педагогическая деятельность, которая приобщает учащихся к профессиональному труду, знакомит их с разными профессиями, учит ориентироваться в своих склонностях и силах, что дает возможность учащимся

сознательно выбрать подходящую себе и нужную для общества профессию. Профорентация в восьмилетней школе ведется в двух формах — профинформации и профконсультации.

Профессия определяется как вид общественной деятельности, основанной на призвании, выполняемой по специальности и предназначенной для производства материальных или духовных благ для всего народа.

Призванием следует считать сильно выраженную тягу к определенной области труда, осознание пригодности и жизненного смысла в выбираемой профессии. Признание воспитывается. Специальность является системой квалифицированных знаний, умений и навыков в определенной области труда, включенной в целостность профессии.

В последней части статьи анализируются психологические основы сознательного выбора профессии: сущность и значение стойких профессиональных интересов, склонностей и профессиональной пригодности. Профессиональная пригодность — это физическая, психическая и моральная способность эффективно развиваться в условиях выбираемой профессии на благо высокого усовершенствования качества труда.

Решение теоретических проблем в статье основано на диалектико-материалистическом понимании развития общественной культуры и человеческой личности, на советской и зарубежной специальной литературе, а также на некотором материале собственных исследований.
